

ZAŁOŻENIA MODELOWE PODRĘCZNIKÓW MULTIMEDIALNYCH

Walat Wojciech

Wprowadzenie

Społeczeństwo informacyjne wymusza tworzenie i stosowanie nowych technologii wspomagających (zmieniających) proces komunikowania się. Podstawowym środkiem dydaktycznym w szkole w dalszym ciągu pozostaje podręcznik, jednak w zmienionej nie tylko formie, lecz koncepcji i sposobie funkcjonowania w procesach dydaktyczno-wychowawczych. Coraz częściej jest to podręcznik multimedialny.

1. Media – multimedia w edukacji

Media stanowią ważny łącznik między człowiekiem a kulturą oraz są narzędziami komunikowania się ludzi. Media pośredniczą między człowiekiem a wszystkim, co jest poza zakresem jego bezpośredniego oglądu i doświadczenia¹.

Niebywały rozwój elektroniki i informatyki doprowadził do powstania technologii informatycznych, które już dzisiaj odgrywają kluczową rolę w procesie komunikowania i informowania społecznego. Stały się podstawowymi narzędziami uczenia się i pracy intelektualnej człowieka. Zawładnęły również jego czasem wolnym, ogólnie – zmieniły środowisko życia i pracy człowieka. W związku z tym pełnią zróżnicowane funkcje: umożliwiają dotarcie do wartościowych pod względem edukacyjnym i naukowym informacji, stymulują rozwój człowieka, pod względem aksjologicznym promują zarówno systemy wartości ogólnohumanistycznych, jak i antywartości, kształtują i rozwijają przekonania i postawy ludzi przejawiające się w ich zachowaniach i postępowaniach. Kształtując system antywartości, mogą wywoływać negatywne skutki edukacyjne, wdrażają do działalności przestępczej, kształtują agresywne zachowania, promują bierność, zawłaszczają czas wolny, a nawet prowadzą do utraty zdrowia.

W coraz liczniejszych opracowaniach dotyczących przytoczonych powyżej problemów zwraca się uwagę na szczególną rolę mediów w tworzeniu tzw. **kultury upozorowanej – rzeczywistości wirtualnej**^{2,3}. Zgodnie z teorią upozorowania media, pośrednicząc w prezentowaniu rzeczywistości obiektywnej, zarówno fizycznej, jak i społecznej, redukują zbiór informacji i prowadzą do prezentacji subiektywnej, rzeczywistość często kreują rzeczywistość medialną (telewizja, radio, prasa), a nawet wirtualną (komputer osobisty, Internet). Jest to zjawisko szczególnie groźne dla dzieci i młodzieży, która przenosi do rzeczywistości obiektywnej groźne elementy rzeczywistości medialnej (i/lub wirtualnej). Również w przypadku modelowania podręczników multimedialnych nie można pominąć tych aspektów.

Inne skutki psychospołeczne spowodowane wprowadzeniem nowych mediów na szeroką skalę to: po pierwsze, globalizacja – odbiór tych samych niewyspecjalizowanych treści przez

¹ Juszczyk S. (red.): *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. Wyd. A. Marszałek, Toruń 2002

² Melosik Z.: *Postmodernistyczne kontrowersje wokół edukacji*. Toruń 1995.

³ Juszczyk S. (red.): *op. cit.* 2002a.

olbrzymie rzesze ludzi; po drugie, personalizacja – większa możliwość wyboru programów medialnych odpowiadających określonym zainteresowaniom odbiorców. Te dwie pozornie sprzeczne tendencje rozwoju są charakterystyczne dla współczesnych czasów⁴.

Pod wpływem tych tendencji tworzy się poczucie świadomości globalnej, mającej – jak sugeruje⁵ – wymiar zbiorowy i prywatny. Autor ten wymienia trzy cechy globalizacji. Są to:

- 1) **przezroczystość** – oznaczająca natychmiastową dystrybucję wiadomości, dostęp poprzez media do dowolnego miejsca na Ziemi;
- 2) **natychmiastowość** – bezpośredni dostęp i reakcja oraz eliminacja okresu adaptacji;
- 3) **„inteligentne” środowisko.**

Niezależnie od zagrożeń, a nawet równoległe do nich, szanse edukacyjne upatrywane są w:

- 1) **olbrzymim wzroście oferty programowej** obliczonej na zaspokajanie różnorodnych grup odbiorców jako efektu walki o widza i indywidualizacji odbioru;
- 2) **możliwości realizacji szeroko pojętej edukacji**, a szczególnie w wymiarze edukacji instytucjonalnej (szkolnej), równoległej i ustawicznej (pozaszkolnej), jak również problematyki globalnej, w tym edukacji aksjologicznej – wychowania ku takim wartościom, jak: wolność, demokracja, tolerancja, zrozumienie dla innych kultur, ekologia itp.;
- 3) **możliwościach mass mediów w skali mikro** (lokalna TV, radio, prasa), w aktywizacji społeczności lokalnej i wychowaniu do samorządności;
- 4) **wzroście poziomu wykształcenia**, co pozwala na optymistyczne rokowania, że odbiorca mass mediów będzie bliższy teorii użytku i korzyści niż teoriiom behawioralnym, a zatem będzie zorientowany w większym stopniu na wybór treści wyższego rzędu i na aktywny ich odbiór; pomoc w tym musi przyjść ze strony samych mediów i szkoły, które powinny prowadzić przemyślaną edukację medialną (postulowano to już przed blisko dwudziestu pięciu laty⁶).

Indywidualizacji odbioru towarzyszy wzrost możliwości nawiązania kontaktu z nadawcą. Ujawniają się większe możliwości kreatywne odbiorcy w przetwarzaniu gotowych tekstów, ale i w tworzeniu nowych poprzez wykorzystanie choćby wideo i komputera. Odrębnym, szerokim i bardzo istotnym problemem jest odbiór hipermediów, z natury swojej interaktywnych, a także wykorzystanie ich w funkcji kreatywnej – w wytwarzaniu i przetwarzaniu informacji, w wyrażaniu tych samych pojęć za pośrednictwem różnych kodów⁷.

Dzięki mediom tworzy się **globalne społeczeństwo informacyjne**, w którym człowiek powinien charakteryzować się umiejętnością selekcjonowania i przetwarzania informacji. Nieumiejętność korzystania z nich to współczesny analfabetyzm. Dziś bowiem multimedia powodują, iż nie wystarcza umiejętność pisania i rozumienia tego, co się czyta.

⁴ Gajda J.: *Media w edukacji*, wyd. II. Oficyna Wyd. Impuls, Kraków 2003, s. 63.

⁵ Kerckhove D. de.: *Powłoka kultury. Odkrywanie nowej elektronicznej rzeczywistości*. Przeł. W. Sikorski, P. Nowakowski, Nikom, Warszawa 2001.

⁶ Gajda J.: *Telewizja w kształtowaniu kultury literackiej uczniów*. Warszawa 1979.

⁷ Gajda J.: *Media ... op. cit.* s. 63.

Edukacja medialna, zwłaszcza w zakresie multimedii, powinna obejmować przygotowanie nauczycieli oraz uczniów do selektywnego i aktywnego odbioru, a także kreatywnego korzystania z nich, co oznacza opracowywanie nowych programów edukacyjnych upowszechnianych przez media w skali mikro i makro.

Wymagania edukacyjne wymuszone zostały przez społeczeństwo informacyjne. Niezbędne więc są:

- ✓ wzrost samodzielności i indywidualizmu w zakresie pracy i organizacji produkcji;
- ✓ umiędzynarodowienie handlu;
- ✓ rozwój świata nauki i techniki.

W konsekwencji owych przemian edukacja musi koncentrować się na kulturze ogólnej. W powodzi informacji niesionych przez mass media i hipermedia człowiek będzie zmuszony do rozumienia sytuacji kompleksowych, nieprzewidywalnych i do interpretacji dużej ilości wiadomości, częstokroć nieusystematyzowanych. Zadaniem szkoły ma być uczenie postrzegania sensu świata, rozumienia funkcjonowania i pomaganie w znalezieniu własnej drogi życia, opartej na świadomości obywatelstwa europejskiego. Podstawowym zadaniem edukacji jest niesienie pomocy jednostce w kształtowaniu jej charakteru, otwarcia kulturowego i wrażliwości społecznej⁸.

Orientowanie w globalnych problemach współczesnego świata jest najistotniejszym wyzwaniem edukacyjnym. Bez orientującej wizji świata nie można egzystować w pełni świadomie. Stąd najbardziej ważne zagadnienia z życia naszej planety są na bieżąco przekazywane przez poszczególne mass media we wszystkich krajach. Wiele się o nich pisze, mówi, pokazuje, ale czyni się to jeszcze mało skutecznie, aby były one w pełni zrozumiane.

2. Założenia modelowe podręczników multimedialnych

Dynamicznie rozwijające się społeczeństwo informacyjne wymaga, aby procesy edukacyjne również ulegały ciągłym dostosowawczym, ale i twórczym przemianom. Jeżeli przyjmiemy, że edukacja to proces świadomego wykorzystywania informacji w celu rozwijania psychiki człowieka, to za podstawę tego procesu przyjąć należy stopniowe (obejmujące okres edukacji szkolnej, pozaszkolnej i całościowej) rozwijanie kluczowych kompetencji informacyjnych⁹.

Założenia służące modelowaniu podręczników multimedialnych wynikające z ich roli w procesach tak rozumianej edukacji ująć można w cztery zasadnicze grupy.

A) Rozwijające się społeczeństwo informacyjne wymaga, aby w systemach edukacyjnych zmienić model przygotowywania ludzi umiejących stosować wiedzę na model ludzi przygotowanych do tworzenia wiedzy. Zastosowane w podręcznikach multimedialnych rozwiązania powinny umożliwiać w procesach edukacyjnych stopniowe przechodzenie **od filozofii adaptacyjnej** na rzecz **filozofii krytyczno-kreatywnej** wyrażającej się w

⁸ Gajda J.: *Media ... op. cit.* s. 65-66.

⁹ Walat W.: *Modelowanie podręczników techniki-informatyki*. Wyd. Nauk. UR, Rzeszów 2004. Walat W.: *Podręcznik multimedialny. Teoria – Metodologia - Przykłady*. Wyd. Nauk. UR, Rzeszów 2004.

przygotowaniu uczniów do twórczego rozwiązywania problemów poprzez opanowanie metod heurystycznych, takich jak:

- ✓ rozpoznawanie sytuacji wyjściowej i formułowanie celu działania;
- ✓ analiza informacji w sytuacji wyjściowej;
- ✓ projektowanie sytuacji końcowej;
- ✓ planowanie działania;
- ✓ przygotowanie niezbędnych środków;
- ✓ wykonanie;
- ✓ ocena wyników i wyprowadzenie wniosków optymalizujących działanie.

B) Analiza pojęć takich jak media, multimedia czy technologie informacyjne wskazuje na integracyjny i interakcyjny charakter przekazu multimedialnego, którego podstawą są technologie informacyjne oparte na teoretycznych i praktycznych osiągnięciach procesów porozumiewania się (komunikowanie), wyrażające się w przygotowaniu uczniów do¹⁰:

- ✓ komunikacji z wykorzystaniem różnych mediów najnowszej generacji (integrowanych przez technologie informatyczne);
- ✓ odczytywania, właściwej interpretacji, tworzenia i redagowania różnych rodzajów komunikatów;
- ✓ współtworzenia, tworzenia i prezentacji różnych form audialnych, audiowizualnych i multimedialnych.

C) Ze względu na swobodny i praktycznie nieograniczony dostęp do zasobów informacyjnych należy **szczególną uwagę zwrócić na procesy poznawania i internalizowania wartości**. A zatem podręcznik multimedialny powinien:

- ✓ uczyć selektywnego i krytycznego odbioru mediów (rozwijać umiejętność racjonalizacji dokonywanych wyborów);
- ✓ wspomagać twórczość artystyczną i techniczną;
- ✓ angażować uczuciowo i intelektualnie;
- ✓ wspomagać rozwijanie społecznie pożądanych postaw.

D) Poprzez zastosowany przekaz multimedialny współczesny podręcznik powinien **wspierać rozwój kompetencji kluczowych**, wyznaczonych przez ciągle aktualizowane standardy edukacyjne obejmujące:

¹⁰ Lib W., Walat W.: *Projektowanie dydaktycznych programów prezentacyjnych – jedna z podstawowych kompetencji zawodowych nauczyciela* [w:] *Kształcenie praktyczne nauczycieli w szkole wyższej*. Red.: E. Sałata, A. Zamkowska, S. Ośko. Ryki – Radom 2003.

- ✓ umiejętności informatyczne, które mają praktyczno-intelektualny charakter i odnoszą się do sprawności wykorzystywania sprzętu informatycznego;
- ✓ umiejętności informacyjne, które mają intelektualno-praktyczny charakter i odnoszą się do intelektualnych metod przetwarzania informacji przez człowieka, czyli umiejętności związane z poszukiwaniem (pozyskiwaniem, odbiorem) informacji ze środowiska, przetwarzaniem jej (włączanie do indywidualnego systemu wiedzy) i wyprowadzaniem jej w postaci utworów (idei, projektów) i wytworów do środowiska.

Podsumowanie

Spółczesność informacyjna wymusza tworzenie i stosowanie nowych technologii wspomagających (zmieniających) proces komunikowania się. Podstawowym środkiem dydaktycznym w szkole w dalszym ciągu pozostaje podręcznik, jednak w zmienionej nie tylko formie, lecz koncepcji i sposobie funkcjonowania w procesach dydaktyczno-wychowawczych. Coraz częściej jest to podręcznik multimedialny.

Model assumption of multimedia handbook

Information society extorts of creation and usage new technology helping (changing) process oneself communication. Handbook stays still basic guide didactic in school, however in changed not only form, but of idea and manner of working in didactics processes. More and more is often multimedia handbook.

Literatura

- Gajda J.: *Media w edukacji*, wyd. II. Oficyna Wyd. Impuls, Kraków 2003.
- Gajda J.: *Telewizja w kształtowaniu kultury literackiej uczniów*. Warszawa 1979.
- Juszczak S. (red.): *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. Wyd. A. Marszałek, Toruń 2002a.
- Juszczak S.: *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*. Wyd. A. Marszałek, Toruń 2002b.
- Juszczak S.: *Komunikacja człowieka z mediami*. Katowice 1998.
- Kerckhove D. de.: *Powłoka kultury. Odkrywanie nowej elektronicznej rzeczywistości*. Przeł. W. Sikorski, P. Nowakowski, Nikom, Warszawa 2001.
- Lib W., Walat W.: *Projektowanie dydaktycznych programów prezentacyjnych – jedna z podstawowych kompetencji zawodowych nauczyciela* [w:] *Kształcenie praktyczne nauczycieli w szkole wyższej*. Red.: E. Sałata, A. Zamkowska, S. Ośko. Ryki – Radom 2003.
- Melosik Z.: *Postmodernistyczne kontrowersje wokół edukacji*. Toruń 1995.
- Siemieniecki B.: *Komputer i media w edukacji. Podstawowe problemy technologii informacyjnej*. Wyd. A. Marszałek, Toruń 1999.

Skrzypczak J.: *Podręcznik szkolny. Wymagania, ocena, rozbudowa, metodyka stosowania*. Wyd. eMPi², Poznań 2003.

Walat W.: *Modelowanie podręczników techniki-informatyki*. Wydawnictwo UR, Rzeszów 2004.

Walat W.: *Podręcznik multimedialny. Teoria – metodologia – przykłady*. Wydawnictwo UR, Rzeszów 2004.

Lektorował:

Prof. Ing. Ladislav Várkony, PhD

Contact address:

Dr Wojciech WALAT

Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Techniki,

ul. Rejtana 16A, 35-310 Rzeszów,

tel. (017) 872-11-90,

e-mail: walat@univ.rzeszow.pl